

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА XIX століття

**Підготувала:
учениця 9-го класу
Максимчук Наталія**

Освіта

Що стосується України, то на її території власна традиція широкої шкільної освіти була перервана. Якщо на початку XVIII століття практично кожне українське село мало початкову школу, то до його кінця, після закріпачення селян, вціліли лише одиничні школи, які утримувалися на кошти батьків.

У XIX столітті нові потреби управління й економічного розвитку, особливо з появою капіталістичних відносин, примусили уряд спеціально займатися питаннями освіти.

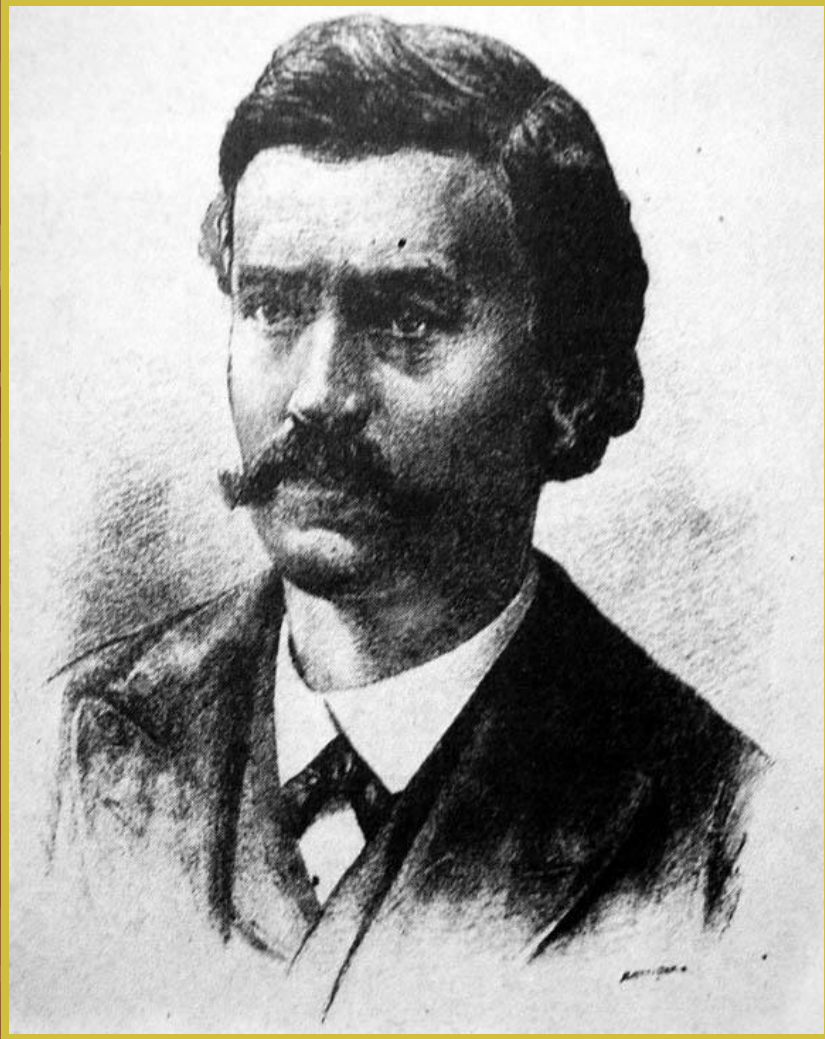
У 1804 році відкрилася перша в Україні **Одеська комерційна гімназія**. Всього в Україні у першій половині століття діяло 1320 парафіяльних і повітових шкіл та училищ, відкрито 19 гімназій, навчалася близько 4 тис. учнів. У стані справжнього занепаду перебувала освіта у Західній Україні.

У 1805 році було відкрито **Харківський університет**, довгий час його ректором пропрацював Каразін. У 1834 був відкритий **Київський університет**, першим ректором якого став відомий український вчений — Михайло Максимович. У 1865 відкрився **університет у Одесі**, у 1898 — **Київський політехнічний інститут**, 1899 — **Катеринославське вище гірниче училище** (нині Національна гірнича академія України). На західноукраїнських землях основними центрами науки були **Львівський університет**, 1661 року заснування, і **Чернівецький університет**, 1875 року заснування, заняття в яких велися польською і німецькою мовами.

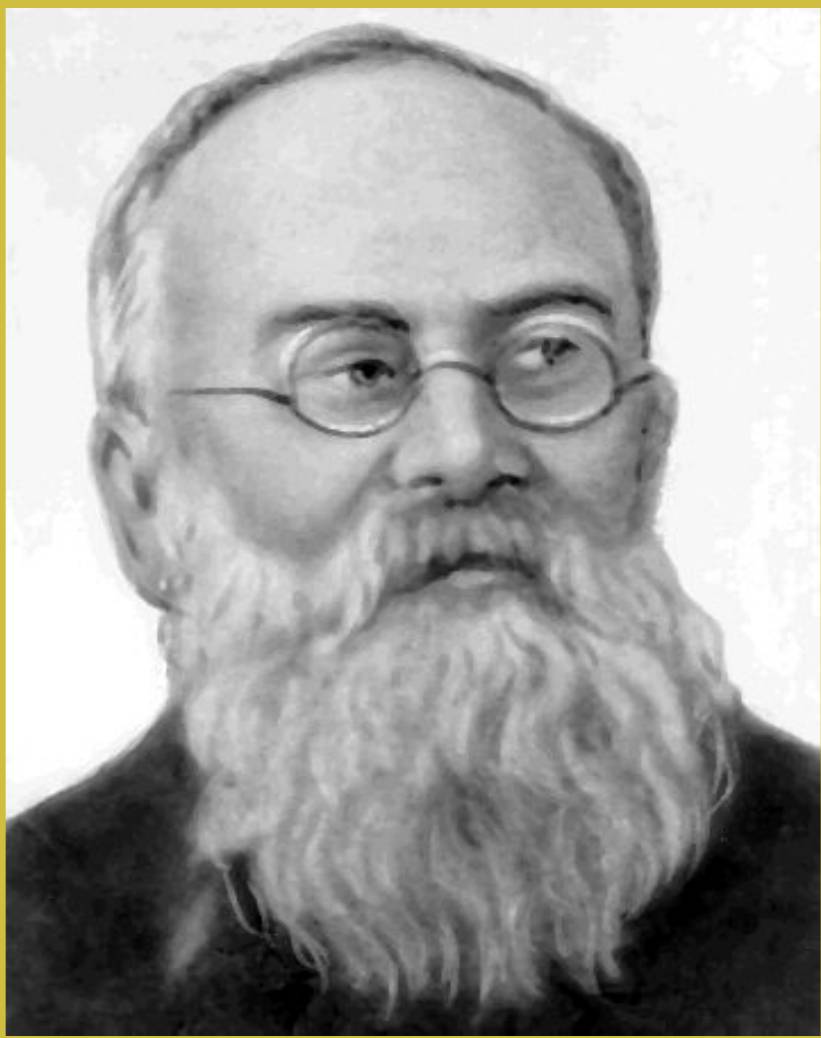
**Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
(Святого Володимира 1834-1917 рр.)
та його перший ректор Михайло
Максимович**

НАУКА

Вихід української історичної науки і всього українознавства на якісно новий рівень пов'язаний з ім'ям професора Київського університету В. Б. Антоновича. Він розгорнув небувалу джерелознавчу діяльність. Центром цієї роботи стало створене у 1872 р. **Південно-Західне відділення Російського географічного товариства.** Антонович виховав плеяду українознавців, створив цілу наукову школу.

**Володимир
Антонович
(1834-1908 рр.)**

**Михайло
Грушевський
(1866-1934 рр.)**

Учнем Антоновича був М.С. Грушевський. У 1894 р. за рекомендацією В. Антоновича Грушевський отримав кафедру всесвітньої історії у Львівському університеті, а в 1897 р. очолив **Наукове товариство імені Шевченка**

Величезна наукова спадщина М. С. Грушевського, яка з кінця 30-х років зазнала гоніння і стала практично недоступною, повернулася до читачів вже за наших днів і суттєвим чином вплинула на сучасну українську історичну науку. Його багатотомна **«Історія України-Руси»** — фундаментальний узагальнюючий систематичний курс історії України.

Визначною подією в українському науковому житті XIX ст. стає заснування завдяки спільним зусиллям інтелігенції Наддніпрянщини та Галичини у 1873 році **«Літературного товариства імені Шевченка»**, яке через кілька років під назвою **«Наукове товариство імені Шевченка»** по суті перетворилося у першу вітчизняну академічну наукову організацію

**Будинок НТШ
на вул. Чарнецького
(Львів)**

Емблема Наукового товариства імені Шевченка

З 1892 р. почав виходити головний друкований орган Товариства — **«Записки Наукового товариства імені Шевченка»**. З 1895 року Михайло Грушевський став редактором «Записок Наукового товариства ім. Шевченка», а з 1897 р. — головою Наукового товариства імені Шевченка. За час його головування було видано близько 800 томів наукових праць, зокрема 112 томів «Записок». Про масштабність та авторитетність роботи Товариства говорить плеяда вчених, які працювали в його рамках, мали за честь бути його членами: **Михайло Грушевський, Іван Франко, Іван Крип'якевич.**

Іван Франко
(1856-1916 рр.)

Іван Крип'якевич
(1886-1967 рр.)

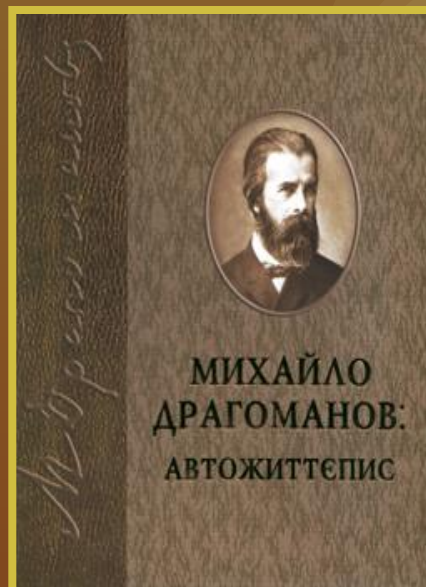

Особливе місце і в українській історії, і в українській історіографії належить **Михайлу Петровичу Драгоманову.**

Великий політичний діяч, просвітник, філософ, Драгоманов як історик головну увагу приділяв питанням новітньої історії.

Михайло Драгоманов
(1841-1895 рр.)

Багато років він провів у політичній еміграції. З **1877** року під його керівництвом друкарня **«Громада»** у Женеві була єдиним центром видання літератури українською мовою. На основі історичного аналізу Драгоманов приходить до найважливішого висновку — національні проблеми українці можуть вирішити тільки разом з соціальними. Драгоманов багато зробив для залучення до історії України уваги західноєвропейських вчених.

ЛІТЕРАТУРА

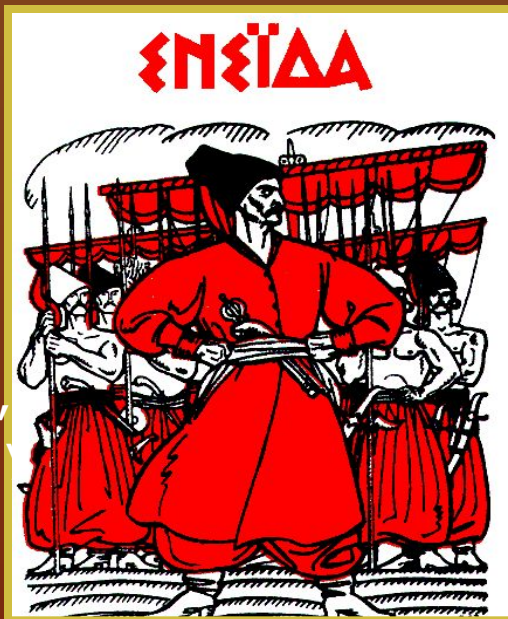
- В умовах урядових заборон і переслідування процес становлення української літературної мови набув особливої важливості і особливої складності. М. Грушевський писав: «Мова вирішила долю українського відродження, відновивши розірваний зв'язок між інтелігенцією і народом...» Звідси — й особливості української літератури XIX ст. — народні теми творчості, демократизм.
- Для української літератури цього часу характерні наступні художні напрями: **романтизм**, а з другої половини XIX ст. **реалізм** та **натуралізм**.

Іван Котляревський
(1769-1838 рр.)

Пародія на поему Вергілія, де троянський герой Еней показаний козацьким ватажком, була опублікована у Петербурзі у **1798** без відома автора. Вже після її успіху Котляревський доповнив, розширив свою поему, написав музичні комедії «Наталка-Полтавка», «Москаль-чарівник».

Першим твором народною мовою, який почав процес її оформлення сучасну літературну мову, стала «Енеїда» **І. Котляревського**

Гумористичний і сатиричний тон творів Котляревського був підхоплений іншими письменниками, передусім гуртка, центром якого був Харківський університет. Його ректор Петро Гулак-Артемовський писав вірші українською мовою.

**Петро
Гулак-Артемовський
(1790-1865 рр.)**

Отримали популярність байки Євгена Гребінки. Він брав класичні сюжети і додавав їм виразного українського колориту. Пізніше Євген Гребінка переїхав до Петербурга, писав повісті російською мовою, був серед друзів молодого Тараса Шевченка. У **1841** році видав альманах "Ластівка".

Євген Гребінка
(1812–1848 рр.)

До харківського гуртка належав також Григорій Квітка-Основ'яненко — основоположник української художньої прози.

Його повісті різноманітні: одні — написані з гумором, другі — сентиментальні, треті — дають реалістичні картини (краща — **«Сердешна Оксана»**), інші просякнуті народними віруваннями і переказами (**«Конотопська відьма»**).

Квітка-Основ'яненко перервав традицію використання української мови тільки в комічних жанрах.

**Григорій
Квітка-
Основ'яненко
(1778-1843 рр.)**

Безумовно, переломною в становленні української літературної мови і суспільному визнанні української літератури стала творчість **Тараса Григоровича Шевченка**. «Його творчість, — писав Михайло Грушевський, — це творчість народу, що досягає відразу, без наступних ступенів, високого інтелектуального розвитку й індивідуальної свідомості і поєднує в своїх творіннях безпосередність народної поезії зі свідомістю літературної творчості». Широко відомі основні віхи життєвого шляху Шевченка: народження у сім'ї кріпаків пана Енгельгарда, рання смерть батьків, робота «в наймах» і у пана козачком, переїзд до Петербурга, знайомство з земляком — художником Іваном Сошенком, викуп з неволі на гроші, виручені від продажу портрета В. Жуковського роботи Карла Брюллова, навчання в Академії мистецтв, участь у Кирило-Мефодіївському товаристві, арешт і 10-літня рекрутчина з заборобою писати і малювати, смерть незабаром після повернення з заслання. Перший **«Кобзар»** виходить у **1840** році у Петербурзі, через рік — **«Гайдамаки»**. Геніальний поет, Шевченко вніс в українську літературу новий зміст: рішучий протест проти кріпацтва, захист свободи і гідності особистості, захоплення народними і національно-визвольними рухами, заклик до суспільної справедливості. Особистість і творчість Шевченка — символ всієї української культури.

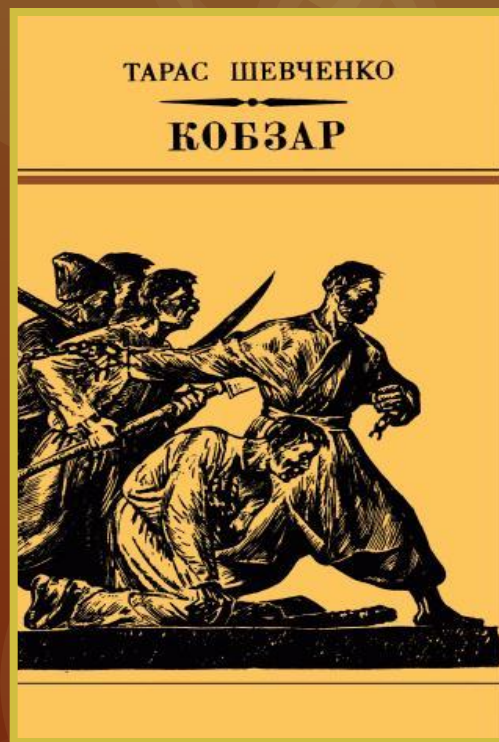

**Тарас Шевченко
(1814-1861 рр.)**

Думи мої думи мої
Ви мої єдині,
Некідайте ж мене
При ллїй годинах.
Принимайте сизокривні
Мои голубята,
Що за Дніпром широкого
Устатку погуляти
За Киргизами любили.
Вам євше збачи
Зане голі... Та на волі
Ще молвиць богу.
Принимайте ж мои мови,
Тихими речами
Привити вил вже дитю
И заплачу до ваши.

**Автограф поезії
«Думи мої»**

**Збірка поетичних
творів
«Кобзар»
(1840 р.)**

Театр

Становлення українського національного мистецтва (театр, музика, образотворче мистецтво, архітектура) дещо відставало від літературного розвитку. Так, театральне мистецтво в більшій, ніж література, мірі залежить від політичного режиму, фінансових можливостей, підготовленості аудиторії. До **1861 року** продовжував існувати кріпосний театр, і не тільки у садибах, але і в містах. У **1828 році** офіційно було заборонено купувати до театру кріпаків, але і після цього кріпосні актори продовжували входити до складу деяких театральних труп. У **1789** театр був побудований у Харкові, але в ньому йшли тільки російські п'єси.

Першими українськими постановками були «**Наталка Полтавка**» в **1819 році** і пізніше «**Москаль-чарівник**» у Полтавському любительському театрі. Вони стали можливими завдяки щасливому збігу обставин: підтримка генерал-губернатора Малоросії М. Репніна, керівництво трупю Іваном Котляревським, гра геніального актора Михайла Щепкіна, тоді ще кріпака. Театр діяв у Полтаві у **1818-1821** роках.

Професійна ж українська трупа була створена тільки на початку 80-х років в місті Єлисаветграді. Організаційними питаннями в ній займався Михайло Старицький, режисурою — Марко Кропивницький. Обидва були також драматургами. Їм вдалося об'єднати талановитих акторів: брати Тобілевичі, Марія Заньковецька, Ганна Затиркевич, інші.

Великий знавець української мови, Михайло Старицький писав комедії («За двома зайцями»), драми («Не судилося», «Богдан Хмельницький»). Вони змальовували реалістичні картини сільського, міського побуту, передавали типові національні характери. Але ні Старицький, ні близький йому Кропивницький не виходили за рамки так званої «етнографічної драматургії». Творцем української соціальної драми став Іван Карпенко-Карий (Тобілевич). У основі його п'єс (драми «Бурлака», «Безталанна», комедії «Сто тисяч», «Хазяїн») лежать глибокі психологічні конфлікти, гострі соціальні протиріччя.

**Михайло
Старицький**
(1840-1904 pp.)

**Марко
Кропивницький**
(1840-1910 pp.)

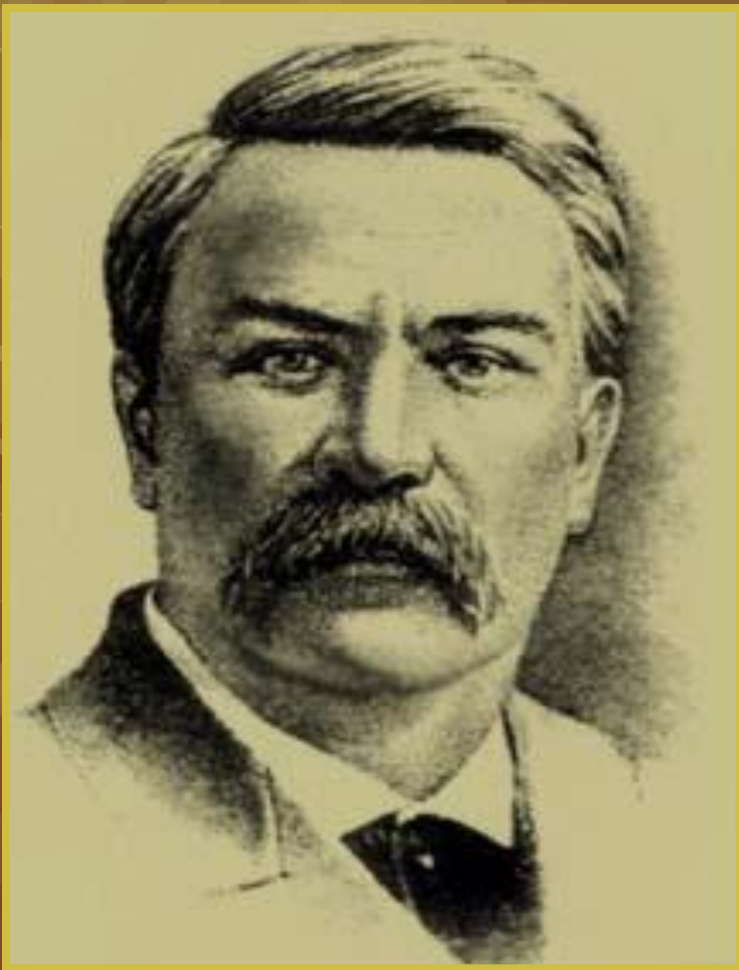
**Марія
Заньковецька
(1854-1934 рр.)**

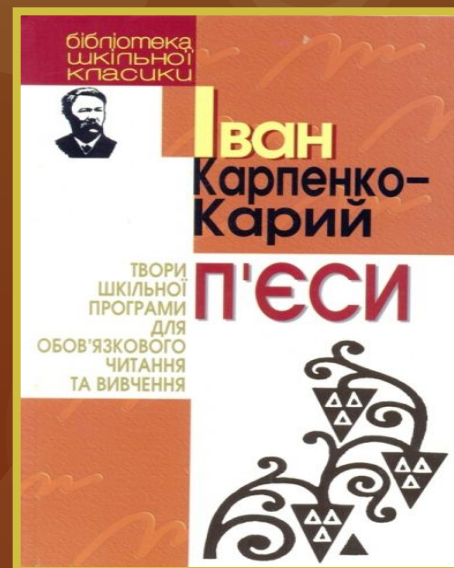
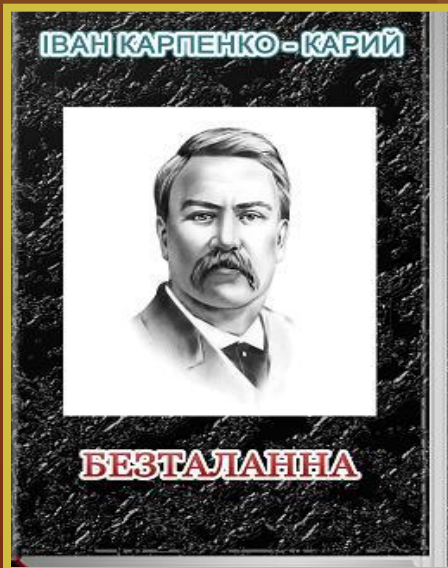
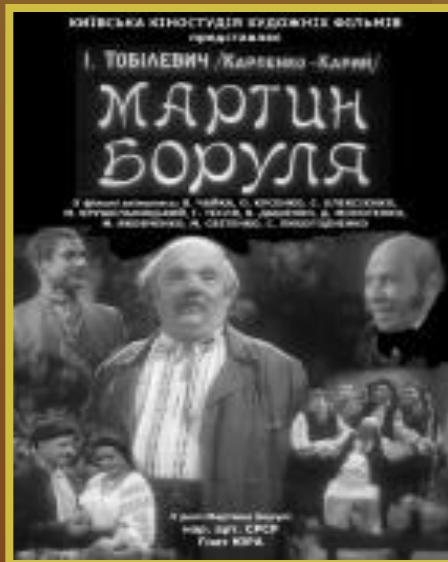
**Ганна
Затиркевич
(1855-1921 рр.)**

**Брати Тобілевичі
(зліва направо: М. Садовський,
І. Карпенко-Карий, П. Саксаганський)**

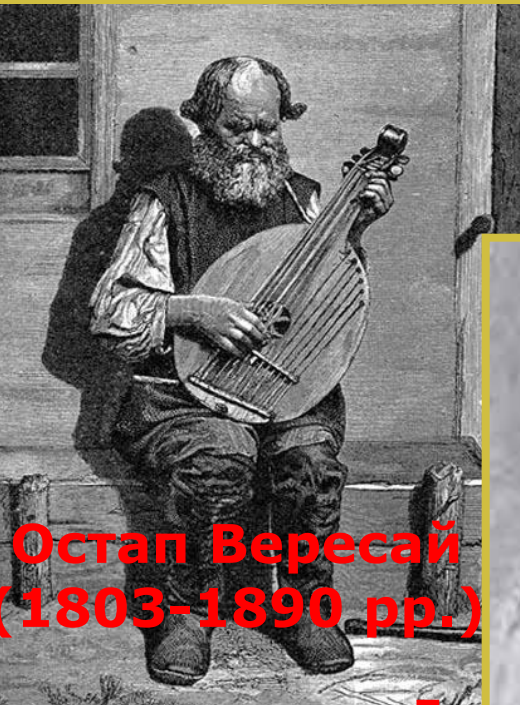

**Іван Карпенко-Карий
(Тобілевич)
(1845-1907 рр.)**

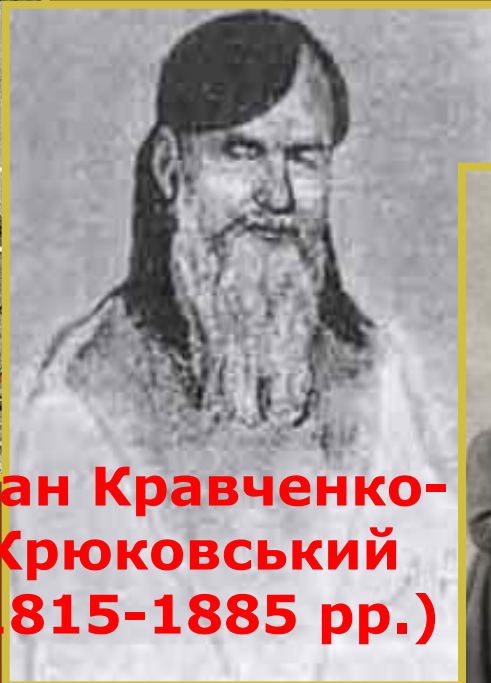

МУЗИКА

Поетична і музична обдарованість українського народу була основою високого рівня розвитку музично-пісенної творчості. У ХІХ столітті як і раніше побутують землеробські пісні календарного циклу, а також колядки, веснянки, колискові, весільні.

**Остап Вересай
(1803-1890 рр.)**

**Іван Кравченко-
Крюковський
(1815-1885 рр.)**

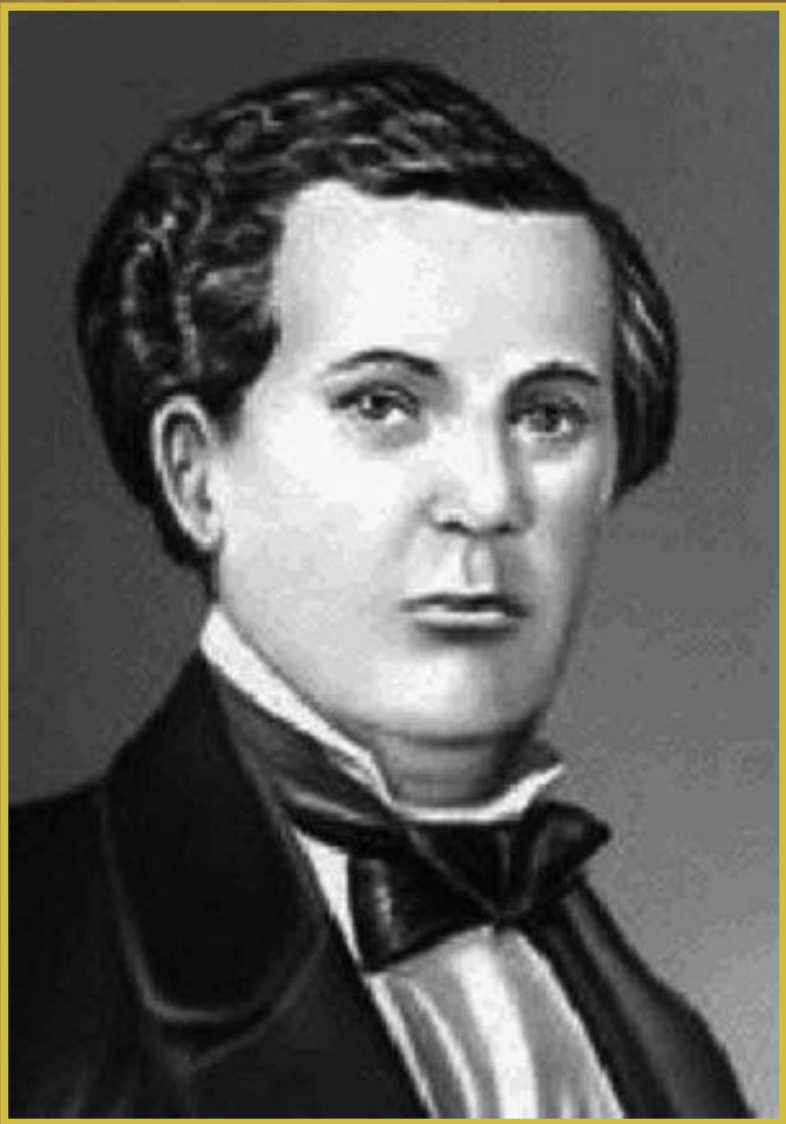

**Гнат
Гончаренко
(1835-1917 рр.)**

**Терентій
Пархоменко
(1872-1910 рр.)**

Широкою популярністю користувалися пісні-романси «Їхав козак за Дунай», «Віють вітри», «Сонце низенько», а також створені на вірші Шевченка «Думи мої, думи», «Заповіт». З народного середовища висувалися талановиті співаки-кобзарі

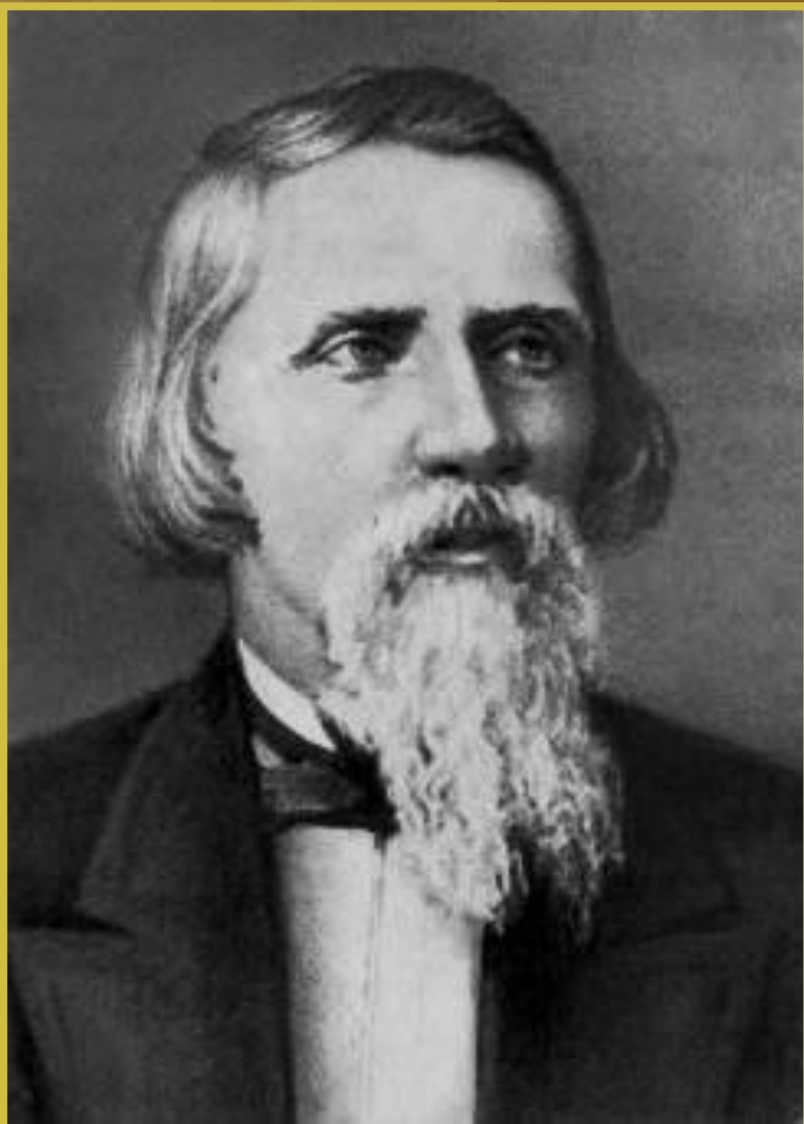

**Семен Гулак-
Артемовський
(1813-1873 рр.)**

Центрами розвитку музичної культури були духовні навчальні заклади, гімназії, університети, в яких вивчалася нотна грамота і теорія музики. Багато хто отримував професійну музичну підготовку в церковних хорах.

Одночасно з народною і церковною традиціями в ХІХ столітті складається світська професійна музична культура. С. С. Гулак-Артемовський на початку 60-х років створює першу українську оперу «Запорожець за Дунаєм».

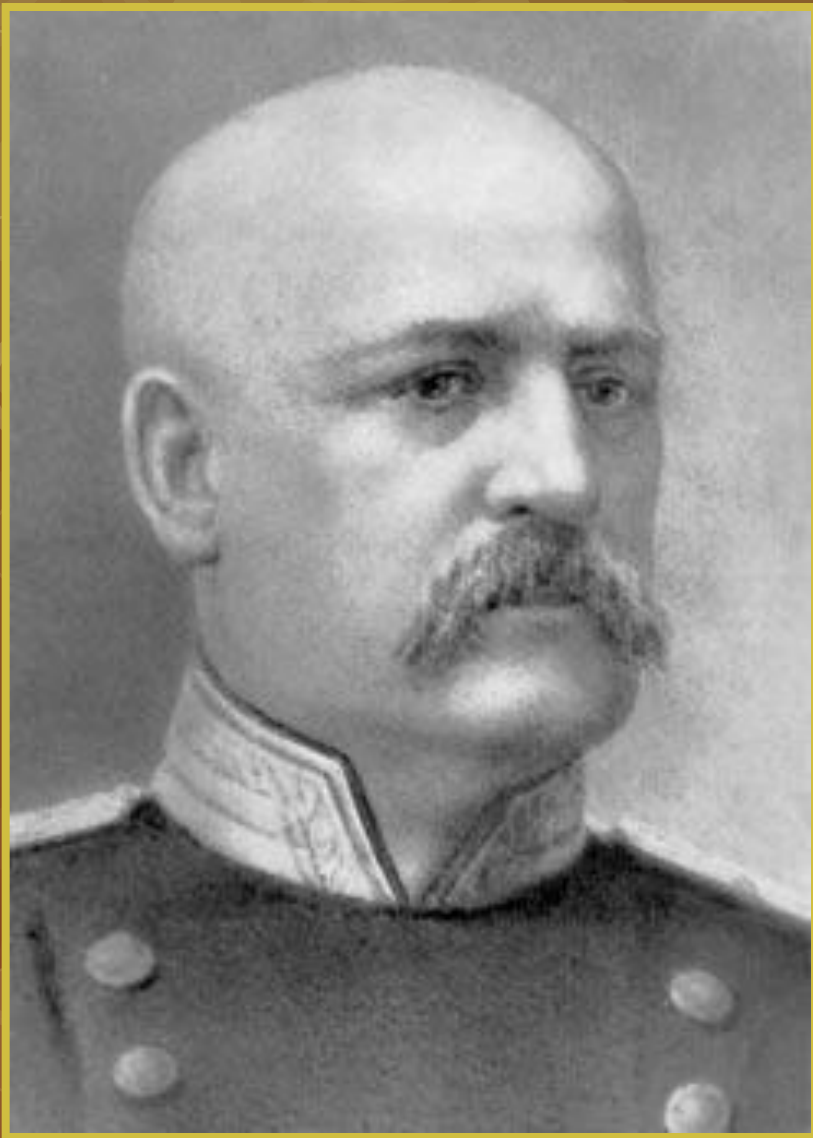
Петро Ніщинський
(1832-1896 рр.)

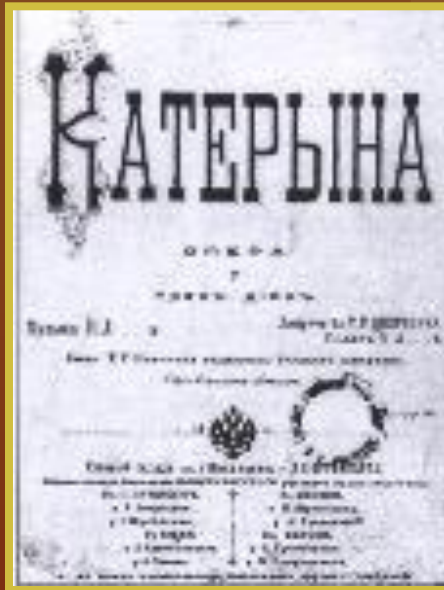
Перлиною
української
вокальної класики
стали
«Вечорниці»
П. І.
Ніщинського.

Вони малюють
широку музичну
картину
народного життя,
знаменитий
чоловічий хор
«Закувала та
сива зозуля»,
тема якого —
страждання
козаків у
турецькій неволі,
їх прагнення до
свободи.

Мелодичним багатством, співучістю, драматичною напруженістю привабила слухачів опера М. М. Аркаса **«Катерина»** за однойменною поемою Т. Г. Шевченка. Композитори широко використовували багаті традиції українських народних пісень, обробляли їх.

Микола Аркас
(1853-1909 pp.)

**Микола Лисенко
(1842-1912 рр.)**

Основоположник
української
класичної
музики.

Цілу епоху в музичному житті України складає творчість М. В. Лисенка — великого українського композитора, блискучого піаніста-віртуоза, талановитого хорового диригента, педагога, музикознавця й активного громадського діяча демократичного напрямку.

Образотворче мистецтво

- Якщо в літературі, театрі вже сама мова визначала їх національний образ, то в таких сферах, як образотворче мистецтво, архітектура, вироблення національних форм було більш проблематичним. Так, в східноукраїнських землях можна говорити про певну українсько-російську єдність в образотворчому мистецтві. Справа в тому, що протягом майже всього XIX століття в Російській імперії головним центром освіти була Академія мистецтв у Петербурзі. . Загалом у живописі початку XIX столітті переважаючим художнім стилем був **романтизм**, а головна тенденція другої половини XIX — рух до **реалізму**. Багатьох художників цього напрямку приваблювала Україна — «нова Італія», як її називали.

**Василь Тропінін
(1776-1857 рр.)**

**«Дівчина з
Поділля»**

Він пише безліч портретів («Дівчина з Поділля», «Хлопчик з сокирою», «Весілля в селі Кукавці», «Українець», «Портрет подільського селянина»), демократизм і реалізм яких були новаторськими.

В. Тропінін залишався кріпаком навіть вже будучи відомим художником, багато років він жив і працював у Подільському маєтку своїх добродіїв. Саме тут відбувається становлення майстра, він детально знайомиться з іконописною традицією.

«Українець»

Архип Куїнджі
(1842-1910 рр.)

Новаторською для пейзажу стала творчість А. Куїнджі, який народився поблизу Маріуполя. Перша ж виставлена ним картина — **«Ніч на Дніпрі»** — викликала в Петербурзі сенсацію.

«Ніч на Дніпрі»

«Плями місячного сяйва»

Художник володів тонким мистецтвом передавати на полотні світло, повітря.

Картини Тараса Шевченка

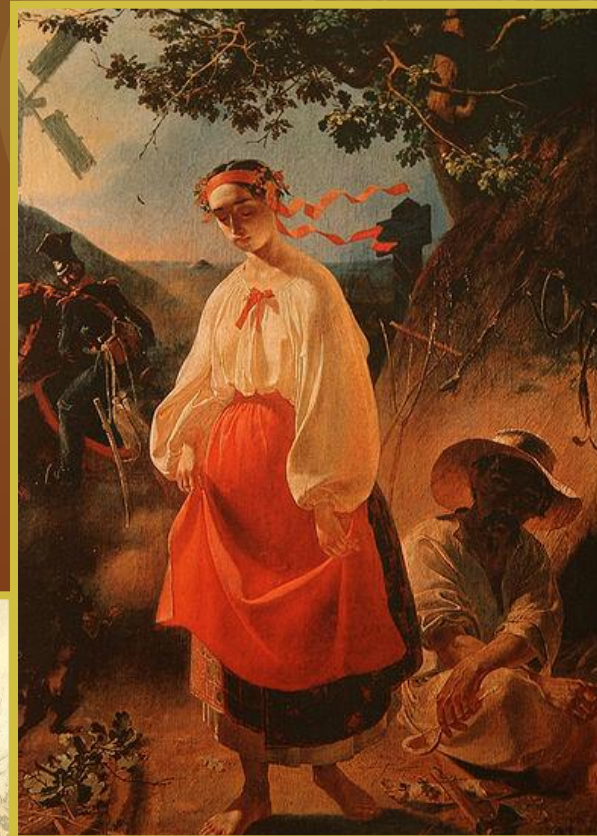
Зовнішні обставини —
заслання, заборона
малювати —
перешкодили
розкритися в повній мірі
живописному таланту
Шевченка, який досяг
академічних висот і в
художній графіці (серія
«Живописна Україна»
тощо).

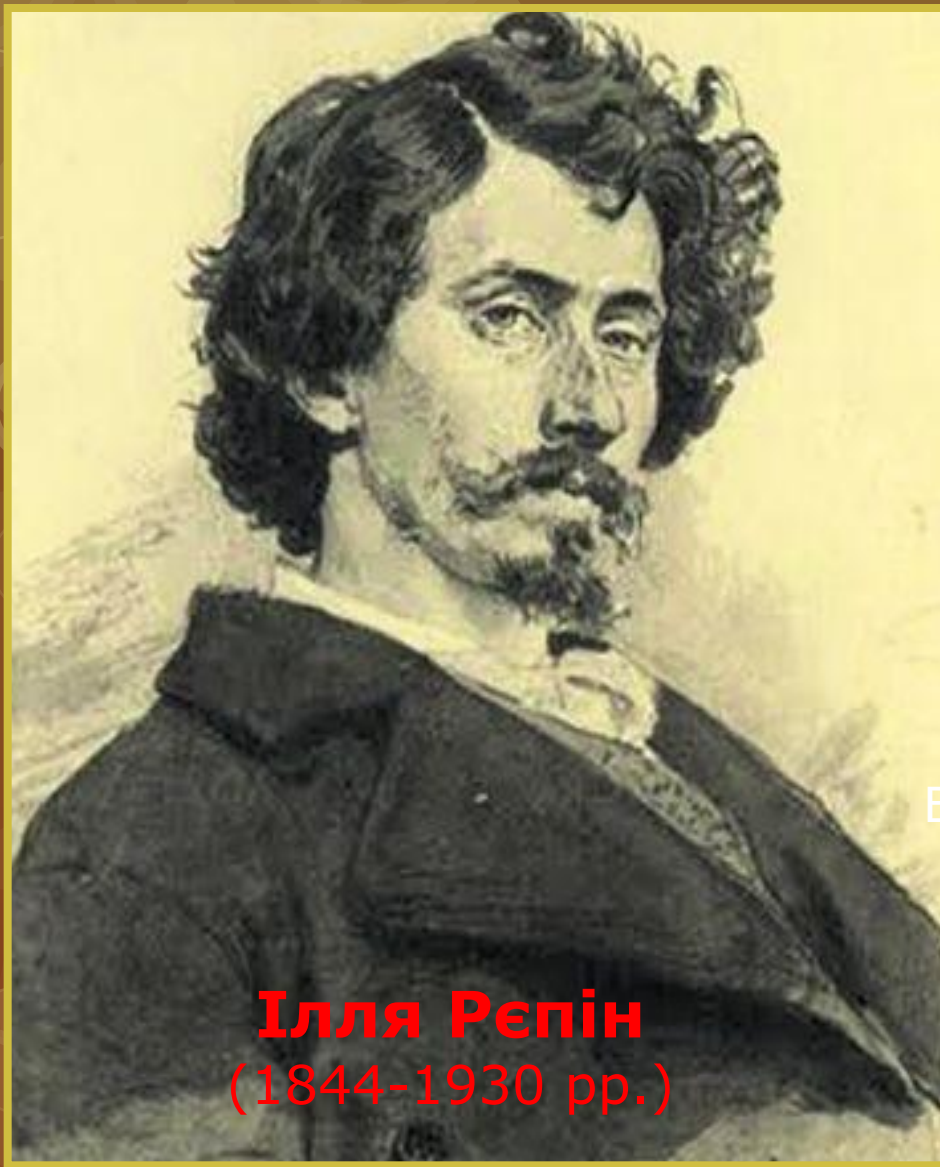
«Циганка-
ворожка»

«На околиці»

«Катерина»

Ілля Рєпін
(1844-1930 рр.)

«Запорожці пишуть листа турецькому султану»

Родом з-під слобідського Чугуєва був художник-реаліст **І. Рєпін**. Він часто приїжджав на батьківщину. У Качанівці Рєпін створив перші етюди до знаменитої картини **«Запорожці пишуть листа турецькому султану»**. Художник скористався рядом порад українського історика Д. Яворницького, який передав йому деякі речі козацьких часів, текст самого листа, позував для фігури писаря.

Микола Пимоненко
(1862-1912 рр.)

Видатним
майстром
побутового жанру
був

М. Пимоненко.
Його роботи,
написані на теми
селянського
життя,
відрізняються
щедрістю,
емоційністю,
високою
живописною
майстерністю

**«Різдвяні
ворожіння»**

Пимоненко — автор близько **715**
картин і малюнків. Він один з
перших у вітчизняному малярстві
поєднав побутовий жанр і
поетичний український пейзаж.

«Жнива на Україні»

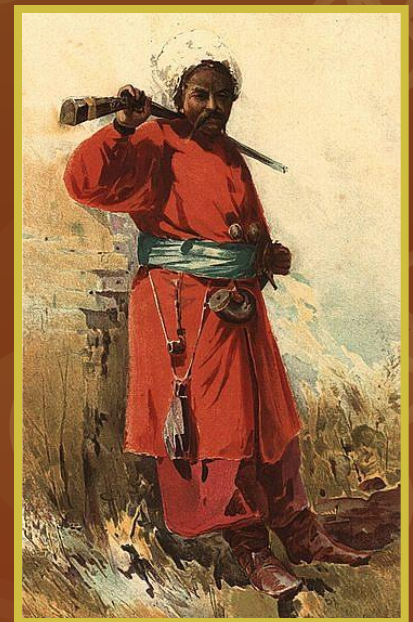
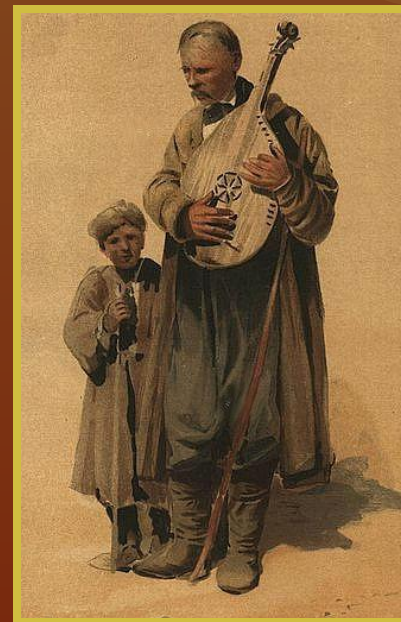
Сергій Васильківський
(1854-1917 рр.)

Свою майстерність він повністю віддає Україні: пише пейзажі Подніпров'я, Поділля, Слобожанщини, архітектурні пам'ятники, жанрові картини, історичні полотна (зокрема «Козаки в степу», «Козацький двір», портрет Т. Шевченка).

«Козацький двір»

Поєднання мистецтва з усвідомленою національною ідеологією вперше відбувається в творчості **С. І. Васильківського**.

Архітектура

- В архітектурі XIX століття на зміну пишноті і розкутості **українського бароко** прийшов стриманий, академічний стиль **класицизму**. За будівництвом міст наглядали спеціальні комісії і комітети. Громадські споруди будувалися з урахуванням їх призначення — головною метою архітектора стало не створення зовнішньої привабливості, а внутрішній комфорт (висока стеля, вентиляція, освітлення).
- Перехід від бароко до класицизму відбився і на плануванні міст. Обов'язково виділяється адміністративний центр з площею, на якій розміщувалися помпезні будівлі урядових установ, квартали були прямокутними, композиції ансамблів, окремих архітектурних комплексів, палацово-паркового ландшафту носили відкритий характер.
- У цей час активно забудовуються нові міста на півдні України і в Криму — Маріуполь, Олександрівськ (Запоріжжя), Катеринослав (Дніпропетровськ), Миколаїв, Одеса.

**Одеський національний
академічний театр опери та
балету (1810 р.)**

В Одесі за проектом петербурзького архітектора **Тома де Томона** в **1809** було споруджено оперний театр.

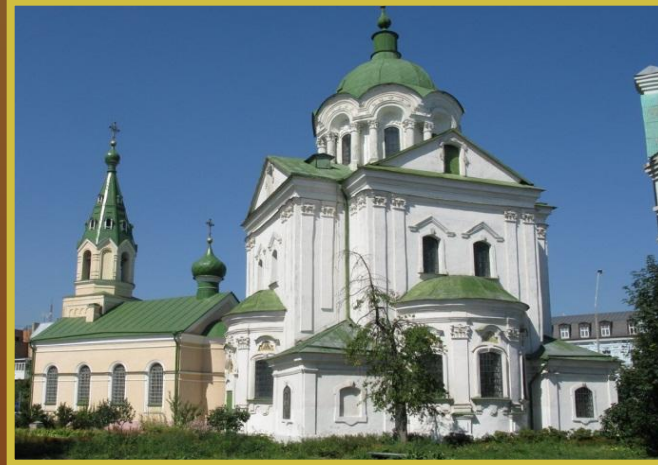

Споруди **Андрія Меленського** (1766-1833 рр.)

**Контрактовий
будинок
(1817 р.)**

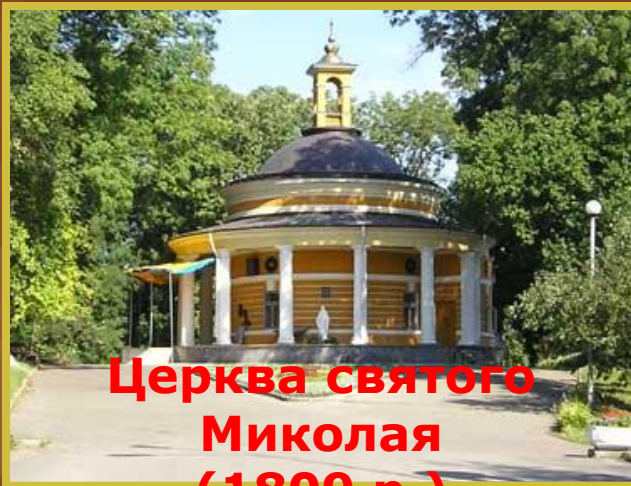

**Церква
Миколи
Доброго
(1807 р.)**

. Архітектурний стиль Києва
визначався відомим архітектором
А. Меленським.

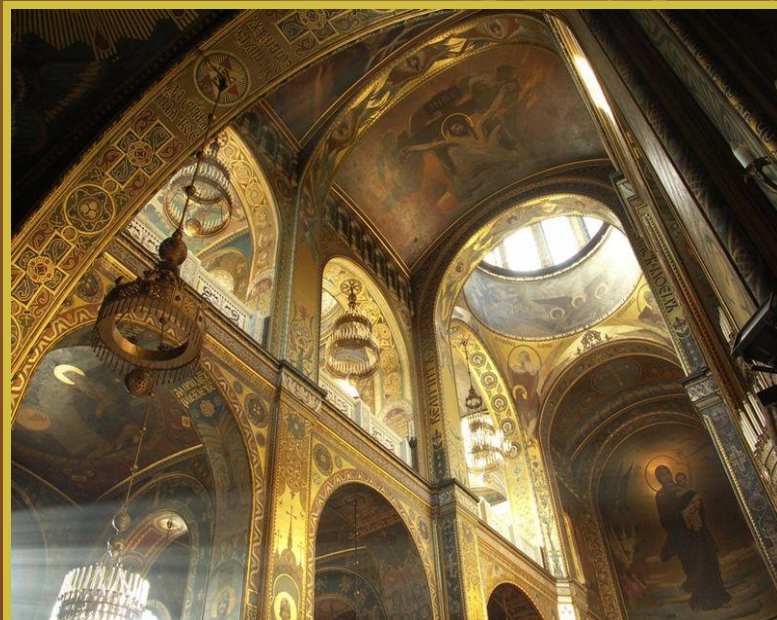
**Церква святого
Миколая
(1809 р.)**

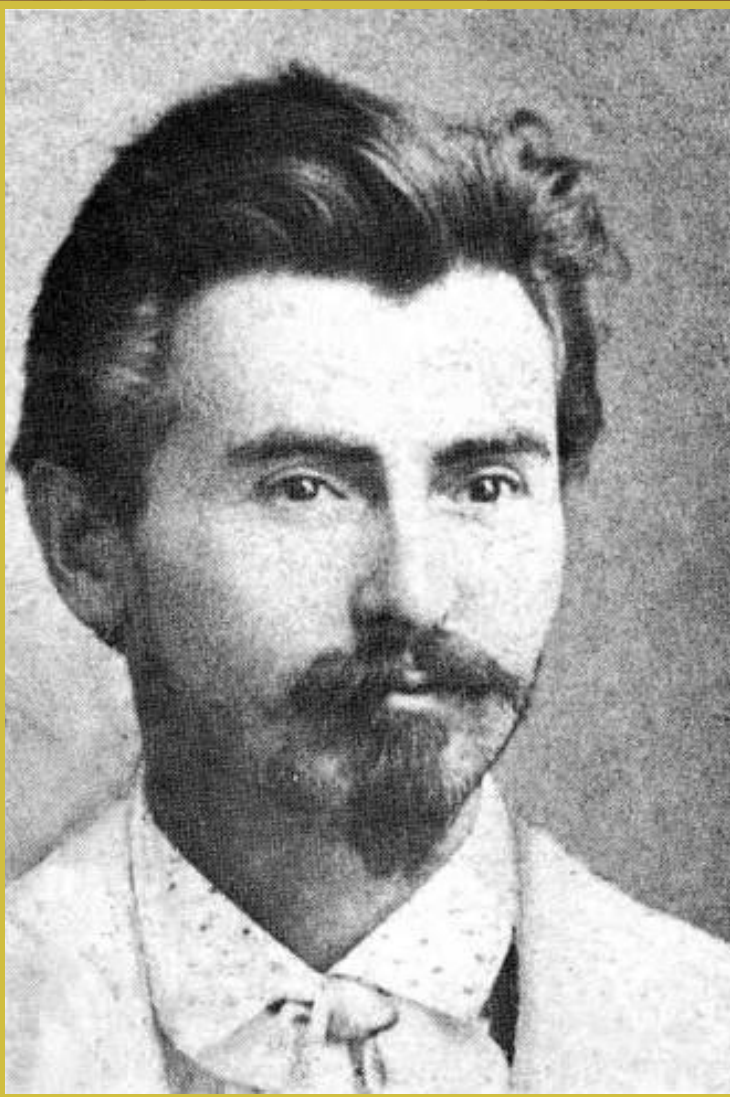
**Церква Різдва
Христового
(1814 р.)**

У другій половині XIX століття стильова єдність класицизму руйнується. Складна епоха утвердження капіталізму відбилася і в архітектурі: з'являються нові матеріали, нові замовники. Складається напрям, який отримав назву **«еклектика»** (змішування). У київських фасадах того часу можна побачити і **готику, і ренесанс, і романський стиль**. Пошук все більшої різноманітності викликав інтерес і до візантійсько-російських традицій. Вони чітко простежуються у будові найбільшого у Києві **кафедрального Володимирського собору**, який споруджувався понад 20 років **(1862—1886)** за проектами **І. Штрома, П. Спарро, О. Беретті**. Першим проектом у власне українському стилі вважають прийнятий в **1903** році проект будівлі Полтавського земства архітектора **В. Кричевського**. Розписи цієї будівлі виконав художник **Васильківський**.

Володимирський собор
(1862-1882 рр.)

Василь Кричевський
(1872 - 1952 рр.)

**Будинок Полтавського
губернського земства**

Національні культурні організації і рухи

Паралельно з розвитком літературного процесу і мистецтва, по мірі становлення української інтелігенції в її середовищі виникають різні національно-культурні організації і рухи. Їх створення відбувалося за несприятливих політичних обставин, вимагало особистої мужності, твердості.

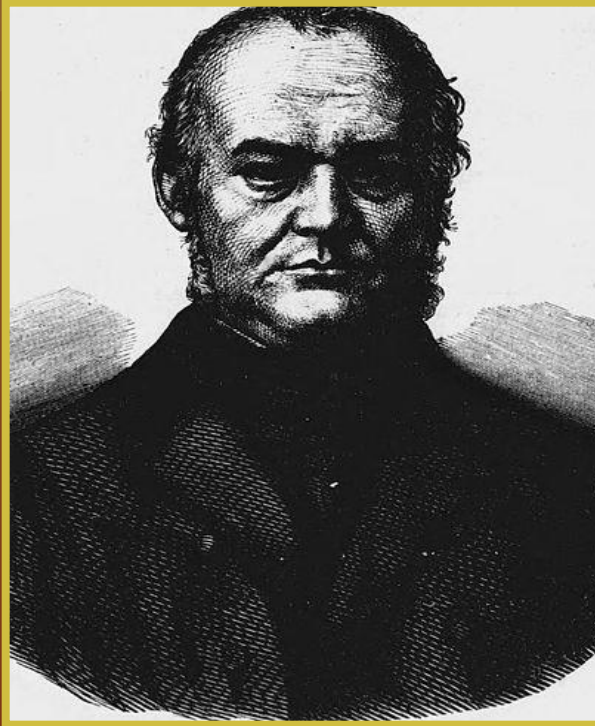
Перша в українській історії національно-культурна організація виникла в **1833** році у Львові. Це був нелегальний гурток, який організували **Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич і Яків Головацький**, які вчилися в духовній семінарії. Їх символічно назвали «**Руською трійцею**». Вступаючи у гурток давав клятву утверджувати права рідної мови, перекладати слов'янських авторів, робити все для воскресіння українського народу до нового життя. Вищим досягненням гуртка стала публікація в **1837** році альманаху «**Русалка Дністровая**».

У Києві приблизно в **1845** році виникає нелегальне Кирило-Мефодіївське братство — не культурна, а політична національна організація, перша в історії України, створюють її видатні діячі вітчизняної культури (**М. Гулак, М. Костомаров, П. Куліш, В. Білозерський, Т. Шевченко**). Розгром братства в **1847** році важко відбився на всьому розвитку української культури, а традиція політичної боротьби була перервана аж до 90-х років XIX ст.

«Руська трійця» (1834—1837 рр.)

Маркіян Шашкевич
(1811-1843 рр.)

Яків Головацький
(1814-1888 рр.)

Іван Вагилевич
(1811-1866 рр.)

Р.Ф.КИРЧІВ

*Етнографічно-
фольклористична
діяльність
«РУСЬКОЇ
ТРІЙЦІ»*

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
Бердєнський державний педагогічний університет
Інститут філології та соціальних комунікацій
Кафедра української літератури та компаративістики

"Руська трійця"
як феномен
національно-культурного
відродження початку XIX століття

Наукові читання

ПРОГРАМА

20 травня 2011 року

РУСАЛКА ДНѢСТРОВАЯ.

Ruthenische Volks-Lieder.

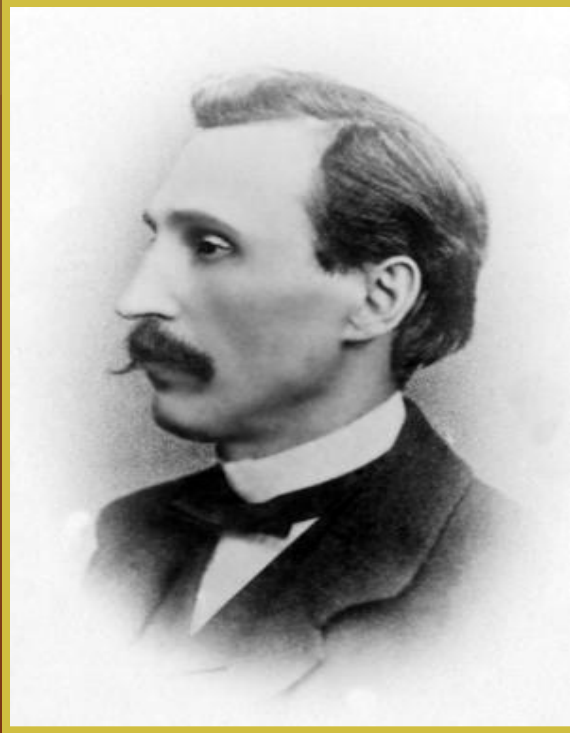
У БУДИМЬ
Письмом Корол. Всеучилища Пештанского
1837.

Кирило-Мефодіївське братство

(1846-1847 рр.)

Василь Білозерський
(1825-1899 рр.)

Пантелеймон Куліш
(1819-1897 рр.)

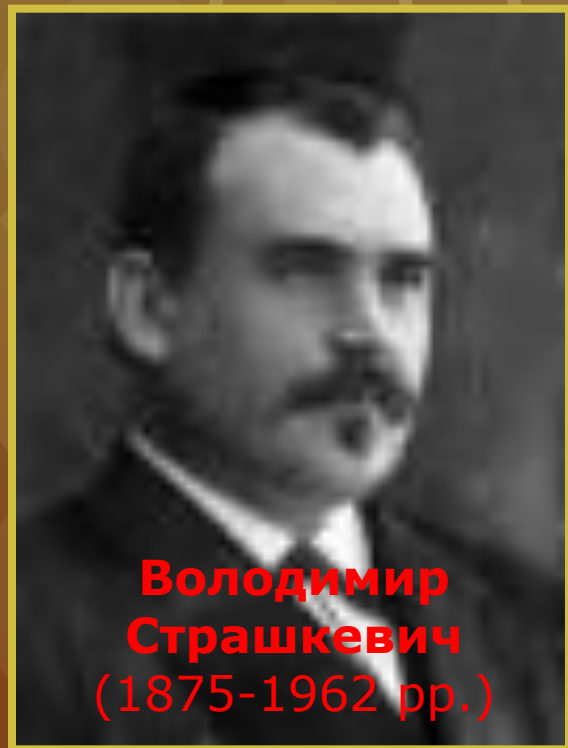
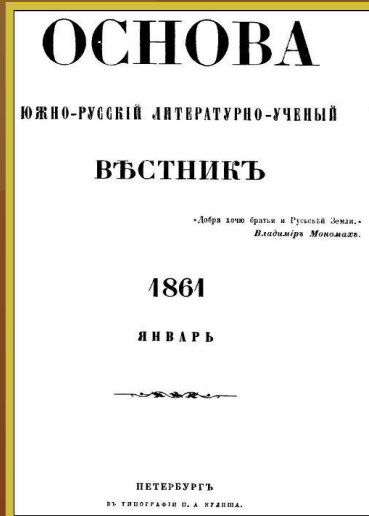

Микола Костомаров
(1817-1885 рр.)

**Павло Житецький
(1836-1911 рр.)**

«Стара громада» (1859-1876 рр.)

**Володимир
Страшкевич
(1875-1962 рр.)**

В **1859 р.** студентами і молодими викладачами Київського університету створюється напівлегальна культурно-просвітницька організація **«Громада»**. Свою мету вона бачила в просвіті народної маси, для чого організовувалися безкоштовні недільні школи, видавалися дешеві книги. Подібні громади виникли в багатьох містах.

Ідейний центр «громадівського» руху виявився у Петербурзі. Сюди в кінці 50-х років після заслання повернулися кирило-мефодіївці. В. Білозерський домагається дозволу і на гроші меценатів в 1861 р. починає видавати перший регулярний український літературний і суспільний **журнал «Основа»**. У ньому співробітничать Костомаров, Куліш, Драгоманов, публікується спадщина Шевченка.